

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Чавдар Христов, Софийски университет „Св. Климент Охридски” - Факултет по журналистика и масови комуникации, на дисертационен труд на Венцислава Велинова Миндова *„Социокултурни модели на убеждаващо въздействие през XX век, формиращи българската национална идентичност”* за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Журналистика (Връзки с обществеността)”, професионално направление 3.5, „Обществени комуникации и информационни науки”.

Актуалност на темата:

Избраната изследователска тема *„Социокултурни модели на убеждаващо въздействие през XX век, формиращи българската национална идентичност”* се отличава с безспорна актуалност. Тя се аргументира на първо място от процесите на глобализация, които реструктурират значителна част от доминиращите в отделните общности вярвания и продуцират нови, с различен, дори противоположен характер, а на второ – от социално-икономическите трансформации след края на Студената война, които на свой ред оказват натиск върху българската национална идентичност. Проблем, който до сега не е изследван от тази гледна точка и който поставя на дневен ред важни въпроси от съвременното ни.

Обем, източници и структура:

Обемът на дисертацията е 293 страници, от които 263 текст, 30 библиография и приложения.

Текстът е информационно наситен, отличава се с висока степен на аналитичност и аргументация, написан е на добър научен език. Изведеният понятиен и терминологичен апарат е прецизно дефиниран в съответните раздели на изследването.

Използваните източници според библиографската справка са 161, от които 74 са заглавия на кирилица и 18 на латиница, 22 периодични издания и 47 онлайн източника. Анализирани са научни трудове от авторитетни български и чуждестранни

автори обхващат изследвания през последните две десетилетия в областта на структурната антропология, мита, националната идентичност, културологията, убеждаващата комуникация и пропагандата. Този интердисциплинарен подход е очертал сериозен теоретичен фундамент, върху който докторантът е изградил своето изследване.

Дисертационният труд следва *структура* от увод, три глави и заключение.

Използваните *методи* са анализ на научна литература, анализ на медийни публикации, анализ на литературни произведения, кино- и телевизионни продукции, съдържателен и сравнителен анализ, моделиране и анкетно изследване, които в своята съвкупност са довели до отличен резултат.

Съдържание:

Първата глава е преимуществено теоретична. Тя следва определена логика, разкривайки последователно, многоаспектно и в разширяваща се перспектива връзките между мит и идеология, мит и национална идентичност, мит, култура, национална идентичност и комуникация, идеологически мит, убеждаващо въздействие и пропаганда. По този начин са изявени не само важни *взаимовръзки* между елементите на един целенасочен *процес на убеждаващо пропагандно въздействие*, но са очертани и неговите параметри под формата на *модел*, които са графично илюстрирани в част от приложенията. Дефинитивно са очертани *предразсъдъците и стереотипите като идеологически ментални конструкти* – основен елемент в пропагандното въздействие и същевременно основен ориентир при изявяването на социокултурните модели в изследователската част. Тук би трябвало да се отбележи, че след всеки параграф следва обобщение на най-важното, което маркира посоката на теоретичното изследване и води до определено добри резултати. Впрочем този подход, макар и частично, е използван и в следващата глава.

Във *втората глава* са подложени на аналитично изследване и съответно изявяване на идеологически стереотипи в комуникационната верига на пропагандно убеждаващо въздействие „книга – вестник – кино (телевизия) – театър”. За тази цел са подбрани едни от най-известните романи, оказали влияние върху формирането на

българската националната идентичност през XX век, включително и чрез претворяването им в кино и телевизионни продукции, в театрални драматизации. По този начин е проследен процесът на трансформирането им в идеологически митологизирани стереотипи за близо столетие, изведени са основните им наративи, изявено е акумулираното им медийно въздействие. В резултат са експлицирани *четири влиятелни идеологически мита*:

- *Митът за робството* е анализиран чрез романите „Под игото” (Вазов), „Време разделно” (Дончев) и „Козият рог” (Хайтов), филми и театрални драматизации по техен сюжет. В резултат е изведена *стереотипната идеологическа матрица за универсалния враг* – потисника, лошия „друг”, иноверец, турчина. Ментална матрица, която е в основата на всяка една национална идентификация. Същевременно е проследен и общественият дебат в тази посока, особено в контекста на *стереотипната рефлексия в дискриминационно отношение* – преименуването на българските мюсюлмани. Акт, който има травматична тежест в съвременното ни.
- *Митът за османското наследство* е анализиран основно чрез романа „Бай Ганьо” (Константинов), неговите филмови и театрални драматизации, допълнен е с пиесата на „Криворазбрана цивилизация” (Войников) и едноименния телевизионен мюзикъл (Бояджиев). Изведена е *стереотипната идеологическа матрица на ориенталеца* върху негативния образ на носителя на неевропейската културна традиция, отличаваща се с арогантност, необразованост, парвенющина, просташко поведение и краен национализъм. Тази матрица, като допълнение на първата, служи за *културно отграничаване* от ориентализма и естествено връщане към европейските културни традиции. Същевременно се използва и за целите на себеосмиването, себеокарикурирането, което пък е белег на една съзряваща нация.
- *Митът за класовата борба* е анализиран предимно върху романа „Тютюн” (Димов) и неговата филмова екранизация. От тук е изведена *стереотипната идеологическа матрица за експлоататора и експлоатирания*, доминирана от наложената социалноикономическа трансформация след 1945 година и

целяща промяна на масовото мислене съобразно новите идеологически императиви. Анализираният медиен дебат по този повод изявява именно опита на управленския елит да наложи ограничителни рамки върху творчеството на българските интелектуалци, да ги контролира чрез строгата цензура на създадените за тази цел пропагандни институции.

- *Митът за Македония* е анализиран предимно чрез „Железният светилник” (Талев), „Литургия за Илинден” (Бъчварова), техните филмови и театрални драматизации. Изведена е *стереотипната идеологическа матрица за несъстоялото се национално обединение* на България (митът „Сан Стефано”) като част от травматичната ни най-нова история. Проследеният медиен дебат, доминиран начесто от идеологическата конюнктура, изявява негативно отразяващи се зависимости върху националната идентичност.

В *третата глава* е проведено анкетно изследване „Национална идентичност и стереотипи” сред 200 ученика от 12 клас в четири училища на територията на страната по повод въздействието на изведените идеологически стереотипи спрямо национална идентификация. То отговаря напълно на изискванията за ЕСИ. Формулирани са следните изводи, верифициращи постигнатите по-горе резултати:

- Семейството играе основна роля във формирането на определен светоглед в младите хора и от тук на доминиращ ретранслатор на идеологизирани стереотипи.
- Изведените в изследването митове са работещи като тяхното въздействие е напълно реално в съвремието ни.
- До голяма степен индиферентното отношение към мита за класовата борба отразява процес на промяна в идеологическите нагласи към миналото и настоящето.
- Относително слабо въздействие на традиционните медии с по-голяма тежест върху чатове, форуми и социални мрежи за сметка на телевизията като най-влиятелна медия.
- Очертаната стереотипна матрица на предавани значения продължава да оказва влияние върху националната идентификация в новото поколение

под формата на социокултурен модел на пропагандно убеждаващо въздействие.

Научни изводи:

Върху основата на извършеното изследване са формулирани следните научни изводи:

- Митът спомага за структурирането, съхранението и изявата на господстващата идеология.
- Митът е имплицитна същност на идеологическия стереотип.
- Митологизираният идеологически стереотип се реализира в процеса на пропагандно убеждаващо въздействие.
- Идеологическите стереотипи формират трайни светогледни нагласи в мнозинството хора с помощта на акумулираните медийни ефекти.
- Комуникационната медийна верига книга - вестник - кино (телевизия) - театър, чрез повторемост на едни и същи наративи за близо столетие постига акумулиран ефект на убеждаващо въздействие.
- Общата стереотипна матрица образува комуникационно поле на предавани значения за формиране на национална идентичност.

Основни приноси:

- Изведен е социокултурен комуникационен модел на пропагандно убеждаващо въздействие чрез конкретни идеологически митове на българския пример, трайно рамкиращ националната идентичност.
- Изведено е значението на идеологическия мит (стереотип) като един от най-подходящите комуникационни инструменти за поддържане или трансформиране на идеологиите.
- Изявен е процесът на трансформации на мита в идеологически стереотип.
- Изявена е ролята на идеологическия мит в преноса на значения от миналото в настоящето за подкрепа на доминиращи идеологически интереси.

- Въздействието на изведения социокултурен пропаганден модел е потвърден от резултати на анкетно изследване.

Оценка на автореферата:

Авторефератът отговоря на съдържанието на дисертационния труд и изявява най-важните му достижения.

Оценка на публикациите:

Дисертантът има публикувани пет самостоятелни научни статии по изследователската тема в печатни сборници и онлайн научни издания. Участвал е с доклади и презентации в три научни конференции.

Въпроси и препоръки:

Имам следните *въпроси*:

- Необходимо ли е, съобразно резултатите от анкетата, да се активизират онези идеологически митове, които формират и поддържат националната идентичност?
- Има ли необходимост от конструиране на следващи идеологически митове за промяна на масовите възприятия съобразно новата идеологическа реалност?

Основната ми *препоръка* към докторанта е да продължи изследванията си в очертаното изследователско поле, както и да публикува резултатите предимно от втората част на дисертацията с изведените идеологически митове на пропагандно въздействие върху националната идентичност, които се отличават не само с високо теоретико-приложна стойност, но имат отношение и към съвременните процеси на идентификация.

В заключение с убеденост може да се твърди, че Венцислава Миндова е прецизен изследовател, с високи теоретични знания и аналитични умения. *Получените резултати от изследването се отличават с научна коректност и*

теоретико-приложна стойност. Очертано е перспективно изследователско поле, което е необходимо да бъде продължено.

Предвид изложените основания препоръчвам на уважаемото жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Венцислава Велинова Миндова по научна специалност „Журналистика (Връзки с обществеността)”, професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки”, за което и ще гласувам убедено.

София,

14.03.2013 г.

Рецензент:

Доц. д-р Чавдар Христов